

שיחות משמעת

שיחת משמעת בגיל הרך

בזמן החצר יונתן ודורית שיחקו בכדור יחדיו, הם מסרו זה לזה את הכדור. אורי, בן חמש, שעבר לידם חטף מיונתן את הכדור והחל לרוץ בחצר. יונתן ודורית רדפו תחילה אחרי אורי וביקשו שיחזיר להם את הכדור, אך ללא הועיל. לבסוף ניגשו דורית ויונתן לטלי, הגננת, וסיפרו על שהתרחש. טלי משתפת את יונתן ודורית בכוונתה לשוחח על כך עם אורי ומבקשת שבינתיים יגשו לשחק בכדור אחר או במשחק אחר. היא ניגשת לאורי שמכדרר את הכדור באחת הפינות בחצר.

לתשומת לב: לא תמיד זוכה הגננת לראות בדיוק כיצד הדברים מתרחשים ומובילים למריבה בין הילדים. לכן חשוב כי הגננת תישאר אובייקטיבית עד כמה שאפשר ושתברר את שקרה בטרם תכריע בין הצדדים. ההכרעה או הציוד של הגננת בצד אחד עלולים לחסום את הילד שמנגד, למנוע ממנו תחושת ביטחון ושייכות ולבלום אותו מלשתף בגרסתו או במצוקתו. במקרה זה, אם טלי הייתה ניגשת לאורי ומבקשת שראשית יחזיר את הכדור, סביר כי אורי היה חווה זאת כקושי נוסף, ועל הרקע הזה היה קשה לנהל אתו שיחה מיטיבה. על כן טלי ביקשה מהילדים שניגשו אליה מרווח זמן שיאפשר לה שיח נינוח עם אורי.

טלי: אורי, יונתן ודורית ניגשו אלי עכשיו וסיפרו לי שלקחת את הכדור באמצע המשחק שלהם, ושלא הסכמת להחזיר להם למרות שביקשו ממך. אתה רוצה לספר לי גם מה קרה?

אורי: (מחבק את הכדור) כן. זה בכלל לא היה ככה. אני הלכתי לחצר ופתאום הכדור הגיע אלי לרגל, אז הרמתי אותו והתחלתי לשחק בו. אני שיחקתי בו ולא רציתי לתת להם.

טלי: אני שומעת כי הלכת בגן והכדור הגיע לרגל שלך, אתה הרמת אותו והתחלת לשחק בו, ולא רצית לתת להם אותו. אני שמעתי הכול?

אורי: כן, והם אף פעם לא משתפים אותי, אז גם אני לא אתן להם.

טלי: אתה אומר כי הם אף פעם לא משתפים אותך, אז גם אתה לא רוצה לשתף אותם.

אורי: כן. זכותי (אומר בכעס, כשהוא מטיח את הכדור בקיר בחזקה).

טלי: אורי בוא תניח את הכדור בצד ונראה אם שמעתי מה שאמרת... (אורי עדין מטיח את הכדור, ולאט לאט תוך שטלי מניחה יד על כתפו וממתינה בשקט אורי מתחיל להיות רגוע יותר ומניח את הכדור).

התבוננות על השיחה: חלק מהשיחה מתנהל בשפת גוף. חשוב לתת מקום לשפה זו, לשתיקה שבה ומשך הזמן שהיא דורשת. עצם ההמתנה של טלי יוצרת אצל אורי תחושה של קבלה, הכלה ותמיכה. ממקום זה אפשר להמשיך לנהל את השיחה.

טלי:...שמעתי קודם שאמרת שהלכת בחצר והכדור הגיע לרגל שלך ואז הרמת אותו... וגם אמרת שאף פעם לא משתפים אותך, אז גם אתה לא תיתן להם. שמעתי אותך נכון?

אורי: כן.

טלי: אתה יודע אורי, אני ממש יכולה להבין אותך שכשהכדור הגיע אליך רצית לשחק בו ולא לתת אותו לחברים שלך בגלל שהם לא משתפים אותך... זה נראה לי הגיוני שאם אתה לא משתפת אתם אז אין לך חשק לתת להם את הכדור... הבנתי אותך?

אורי: כן.

טלי: איך אתה מרגיש כשהם לא משתפים אותך?

אורי: זה מעליב אותי שהם לא רוצים לשחק אתי.

טלי: אני מבינה שכשלא רוצים לשתף אותך במשחק אתה נעלב.

אורי: כן.

טלי: אני חושבת שגם יונתן ודורית מעט עצובים עכשיו: הם נהנו לשחק בכדור ופתאום המשחק נפסק. אורי אתה יודע, זה בדיוק הזמן לזכור את הכלל שלנו בגן, לעזור לחבר. בגן אנחנו משתדלים לעזור חברים ולא להפריע להם. מה דעתך שננסה לדבר עם יונתן ודורית כדי לראות גם מה הם מרגישים? ואולי אחר כך נראה אם אפשר שתצטרף אליהם למשחק?

התבוננות על השיחה: טלי הבהירה לאורי את הכלל ומשמעותו. היות ואורי נסער ולא לקח אחריות על ההפרעה אין צורך להמשיך ולעסוק באשמה כרגע (מה שעשוי לייאש אותו ולהשאירו בהתנגדותו), אלא לעזור לאורי בכך שתגלה כלפיו הבנה ואמפתיה. ואז לכוונו להתנהגות החיובית הרצויה ולחזקו בהקשר חיובי.

אורי: אה... אני לא יודע.

טלי: יכול להיות שאם נשוחח אתם ונברר אתם את הדברים שהיו וכיצד הם הרגישו הם יהיו מרוצים. ואחר כך תוכל לבקש להצטרף אליהם למשחק.

אורי: אבל הם לא משתפים אותי. אף פעם.

טלי: האם אתה זוכר מקרה שבו ילדים שיתפו אותך במשחק שלהם?

אורי: כן, לפני כמה ימים אוהד ושגיא שיחקו בקוביות, וגם אני רציתי לשחק, אז התיישבתי ליד אוהד ואמרתי שגם אני רוצה לבנות אתם ושאלתי אותם אם אפשר להצטרף. הם הסכימו ובנינו יחד אנייה ששטה באוקיינוס והפכה לצוללת מהירה שהגיעה לכל מקום, ואני הייתי רב החובל.

טלי: אני שומעת שלפני כמה ימים רצית להצטרף למשחק קוביות עם אוהד ושגיא, אז התיישבת ליד וביקשת מהם להצטרף. הם הסכימו ושיחקתם יחד באנייה שהפכה לצוללת ואתה היית רב החובל. שמעתי הכול.

אורי: כן.

טלי: האם יש עוד?...

אורי: לא.

טלי: אני משערת... שמאוד נהנית כשהצלחת להצטרף אליהם.

אורי: כן.

טלי: אורי, מה לדעתך גרם להם להסכים לשתף אותך?

אורי: כי רציתי וביקשתי אותם.

טלי: כי רצית וביקשת. אני יכולה להבין שאתה מרגיש שכאשר אתה רוצה ומבקש אז הילדים מסכימים לשתף אותך... זה נשמע לי הגיוני.

אורי: כן.

טלי: אורי, אתה חושב שאתה יכול לנסות זאת גם עם דורית ויונתן?

אורי: כן. אני לא יודע.

טלי: מה או מי יכול לעזור לך?

אורי: את.

טלי: איך אתה רוצה שאעזור לך?

אורי: שתבואי אתי לשאול אותם?

טלי: אתה רוצה שאני אבוא אתך, בזמן שאתה תשאל אותם אם אתה יכול להצטרף אליהם למשחק.

אורי: כן.

טלי: בסדר. אני אבוא אתך עכשיו. מה דעתך שנדבר שוב אחרי המשחק שלכם?

אורי: כן.

טלי: יופי. אז בוא נלך.

התבוננות על השיחה: ההתערבות של טלי ישר בעקבות האירוע קצרה ועניינית ומכוונת להתנהגות פרו-חברתית ללא העצמת האשמה. בתוך הדו-שיח יש התכוונות לרגשותיו של אורי תוך ניסיון אמתי לעבור את הגשר לצד שלו, להבין אותו ולגלות אמפתיה. בהמשך, כשאורי רגוע ונוצר ביטחון ביחס לעובדה שטלי באמת מבינה אותו ללא שיפוט בסיסי, טלי יכולה לחזק את ההתנהגות החיובית בהתאם לכללי הגן, ולבחון יחד עם אורי כיצד לחזק את התקשורת עם חבריו לגן באופן שיסייע לו להשתלב ולהיות רצוי, בעזרת שאלות מכוונות, למשל:

טלי: אורי, ראיתי כי שיחקת יפה מאוד עם דורית ויונתן היום. מאוד שמחתי לראותכם.

- כיצד הרגשת בזמן שניגשת לבקש להצטרף?
- כיצד הרגשת בזמן המשחק?
- מה למדת על עצמך היום?
- מה ממה שעשית היום תוכל לעשות גם מחר?

שיחת משמעת בחטיבת ביניים

בכיתה ט' תלמיד ותלמידה "הלכו מכות". התלמיד הושעה מבית הספר ליומיים בטענה כי התקיף את התלמידה. השיחה נערכה בין נעה, רכזת השכבה לבין גיא, התלמיד שהושעה, לאחר שחזר לבית הספר. רכזת השכבה מעידה על קשר טוב מאוד שהיה לה עם גיא.

נעה: היית עכשיו יומיים בבית, זה ציער אותי מאוד. אתה ילד שאני מאד מחבבת ורציתי קצת לדבר אתך על מה שקרה.

גיא: כן. אני כועס מאד על שהשעית אותי. נעה הציקה לי כל השיעור. העליבה אותי והשפילה אותי עד שלא יכולתי יותר.

נעה: מה זאת אומרת לא יכולת יותר?

גיא: היא ממש ירדה עלי, ובסוף נתנה לי סטירה לפני כל הכיתה, אז ממש לא יכולתי להתאפק.

נעה: אני מאד מצטערת, אבל התגובה שלך הייתה בלתי אפשרית, מה זה ההתנפלות הזאת עליה, אתה תקפת אותה בצורה איומה...

גיא: נכון, אבל את בכלל לא מתייחסת לזה שהיא כל הזמן הציקה לי וגם רק אותי השעיתם. איפה הצדק? למה השעיתם אותי ליומיים ואותה לא? זה נקרא יחס שווה? אתם ממש מעצבנים ואין לי חשק לבוא לפה יותר...

נעה: השעינו אותך כי לא נסבול פה בבית הספר שלנו אלימות. אם היא הציקה לך יכולת לבוא אלינו ולספר. אתה יודע שלא כל אחד עושה פה דין לעצמו! ואם אתה עושה משהו כזה אנחנו חייבים

להשעות אותך. אני לא אומרת שנעה לא עשתה דברים לא בסדר, אבל התגובה שלך הייתה מעבר לכל פרופורציה.

גיא: אני מתפלא עליך בייחוד, נעה, שאת בדרך כלל בסדר איתי ובכלל... אני רואה שגם את לא מבינה אותי ולא פועלת בצדק... אין פה אף אחד שיקשיב לי... נמאס לי...

התבוננות על השיחה: נעה ניסתה להבהיר לגיא את הנורמות והחוקים של בית הספר תוך כדי אמירה שהיא מבינה גם אותו אך אינה מסכימה עם התנהגותו. למרות שהיא הייתה אמביוולנטית כלפי ההשעיה של גיא בלבד, משום שראתה גם את התלמידה כאחראית למה שקרה, לא יכלה לבטא שום רגש או אמפתיה. קושי זה קורה משום שהשיחה היא תגובתית, ובסוג זה של שיחה נמצאת נעה בעולמה, שבו יש גבולות ברורים ואין לסטות מהם. היא חושבת שעליה להבהיר לגיא מהי התנהגות ראויה ולא ראויה (כלומר, למעשה לתאר לו את המקום שבו היא נמצאת) והיא מרגישה שאי אפשר להביע משהו שיתפרש כהסכמה עם התנהגותו. לא היה, למעשה, מצדה ניסיון אמתי "לעבור את הגשר" לעולמו של גיא ולראות מה מתרחש שם.

ההרגשה השכיחה אצל רובנו היא, **שאם נביע הבנה, התלמיד יפרש זאת מיד כהסכמה למעשהו**, עובדה שאיננה נכונה בהכרח. כך, התקשורת בין שניהם "תקועה" תוך הרגשה של שני הצדדים שאין ביניהם כל הבנה. כתוצאה מכך, מאבד גיא את האמון שהיה לו בנעה, ונראה שהשיחה אפילו מקלקלת את הקשר. גיא מרגיש לא מובן וכועס, נעה מרגישה שאינה מצליחה להבהיר את עצמה ולשמור על הקשר הטוב שהיה לה עם גיא.

דו-שיח מתכוון בנושא:

נעה: בוקר טוב גיא. חזרת מיומיים בבית ואני מאוד רוצה לשוחח אתך על כל העניין, ובעיקר להקשיב לך. אבל לפני כן חשוב לי מאוד לומר לך שאני מאוד מעריכה את הצורה שבה קיבלת את העונש, בכבוד, והגעת היום בזמן וללא כל בעיות נכנסת לכיתה.

(זה משפט פתיחה מעריך שמטרתו לאפשר מיד אווירת חום וביטחון גם בשיחה שנושאה יכול להיות קונפליקטואלי).

גיא: בסדר. את רוצה לדעת מה אני חושב על מה שקרה?

נעה: כן.

גיא: אני רוצה להגיד לך שאני חושב שמה שהיה הוא ממש לא בסדר. אני לא מבין למה השעיתם רק אותי ואת איה לא. היא התנהגה אלי ממש גועל נפש, העליבה אותי, השפילה אותי ובסוף עוד קרעה לי את החולצה...

נעה: אתה אומר ש... (משקפת, קרוב ככל האפשר למה שנאמר). האם שמעתי אותך?

גיא: כן. ואני רוצה גם להגיד לך שאני לא מבין דווקא אותך. לא ציפיתי ממך להתנהגות כזאת. חשבתי שאנחנו בסדר בינינו וממש תקעת לי סכין בגב. למה השעיתם אותי ולא אותה, זה עצבן אותי ולא הפסקתי לחשוב על זה כל הזמן...

נעה: אני רוצה לראות ששמעתי אותך... אתה אומר לי ש... (משקפת). האם שמעתי אותך?

גיא: כן.

נעה: האם יש עוד?

גיא: אני גם בטוח שלא הייתי נותן לה שום סטירה אם היא לא הייתה יורדת עלי, בכלל לא התכוונתי להציק לה או משהו... היא ממש גררה אותי לזה וגם התעצבנתי על עצמי...

נעה (משקפת): האם שמעתי?

גיא: כן.

נעה: אני רוצה לראות אם שמעתי פחות או יותר את כל מה שאמרת... אמרת שאתה מאד כועס עלי שהשעיתי אותך כי לא הגיע לך, ובעיקר שלא השעיתי גם את איה שהיא גררה אותך לכל העניין, שאתה לא התכוונת להציק לה ורק אחרי שהשפילה אותך וביישה אותך בנוכחות כל הכיתה, נתת לה סטירה. שמעתי גם שאתה מאוכזב מעצמך וגם מאד מאוכזב ממני, שהיחסים בינינו מצוינים ולא ציפית שאתנהג אליך ככה... האם שמעתי הכול?

גיא: כן. אמרתי גם שממש תקעת לי סכין בגב...

נעה: אתה אומר גם שממש תקעתי לך סכין בגב.

הערה: (נעה סיכמה על-פי הסדר שזכרה, אמרה את עיקרי הדברים באופן הכי קרוב לשפה של גיא, ותמיד יוכל גיא, כמו שעשה, להשלים את מה שלא זכרה).

נעה (אישוש – הבנה, מתן תוקף): אני בהחלט יכולה להבין אותך, גיא, שאתה מרוגז מאוד על מה שקרה כאן בבית הספר, כי איה באמת התגרתה בך והשפילה אותך לפני כל הכיתה, ואני יכולה להבין שאתה התאפקת מאוד ורק כשבאו מים עד נפש ולא יכולת יותר, נתת לה סטירה. אני מבינה שזה לא היה מתוכנן וזו הייתה תגובה שלך למצב שהיה בשבילך בלתי אפשרי. למרות זאת אתה עדיין כועס על עצמך, אולי כי לא רצית בעצם להתנהג ככה... על רקע זה ברור לי וזה נראה לי הגיוני שאתה מאוד מאוכזב מהתגובה שלי ושל בית הספר שלמרות כל זאת ראה בך את האשם העיקרי והשעה אותך, בעוד שאיה, שהתחילה עם כל העסק, יצאה בלי השעיה. אני גם מבינה מאד את האכזבה הקשה שלך ממני, לאור הקשר המיוחד שיש בינינו ושציפית להבנה גדולה יותר ובוודאי לפעולה אחרת מצדי. האם הבנתי אותך?

גיא: כן... (משפיל עיניים).

נעה (אמפתיה-תיאור הרגשות): אני משערת שכשזה קרה הרגשת כעס, אכזבה, תסכול, השפלה וקיפוח. האם זה נכון? זה מה שהרגשת?

גיא: כן, וזה מה שאני מרגיש עד עכשיו... בדיוק!

נעה (קרועה בין האמפתיה שלה לגיא לבין חובתה כרכזת לענות לו ולהבהיר לו מהן הנורמות בבית הספר וכדומה): אני בהחלט יכולה להבין שאתה מרגיש ככה גם עכשיו כי הגעת אחרי ההשעיה ובעצם ראית שוב את איה שלא הושעתה ואותי שעוללתי לך את זה... וזה מתסכל ומרגיז.

גיא (בחיוך): נכון...

נעה: האם אפשרי שנחליף תפקידים ואני אסביר לך את הדברים מנקודת מבטי ואתה תראה אם אתה יכול להקשיב לי ואולי אפילו להבין אותי, גם אם אתה ממש לא מסכים אתי?

גיא: בסדר...

כאן ניתנת אופציה לחילופי תפקידים כדי לאפשר לנעה להביע את עמדתה ולהסביר את שיקוליה כשגיא אינו תגובתי אלא מקבל על עצמו את כללי הדיאלוג המתכוון.

בסימולציה שנערכה גיא חש הרבה יותר טוב בעקבות היפוך התפקידים, והיה מסוגל אפילו לגלות אמפתיה כלפי נעה. למרות זאת, בסוף השיחה אמר "בכל זאת אני מרגיש שאתם לא מקשיבים לי פה...". משפט זה מתאר היטב את הקושי לצאת מן הדפוס ההגנתי המוכר לנו, הדפוס התגובתי, וממחיש עד כמה התהליך צריך להיות עקיב, הדרגתי וממושך, כדי שתהיה יכולת ליצור מקום בטוח שבו קיימת תחושת הכלה אמתית גם במצבים קונפליקטואליים.